

Profesor Maria Zarębina

O dokonaniach naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych Profesor doktor habilitowanej Marii Zarębiny można by pisać wiele i wieloaspektowo:

- o twórczości naukowej, uwzględniającej różnorodność podejmowanej tematyki z językoznawstwa ogólnego, polskiego, socjo- i psycholingwistycznego, językoznawstwa stosowanego, kontrastywnego, statystycznego;

- o działalności dydaktycznej i opiece naukowej wyrażającej się liczbą ponad 200 magistrów, 6 doktorów, bezpośrednim udziale w promowaniu 6 doktorów habilitowanych w Zakładzie przez Nią kierowanym;

- o udziale jako recenzenta prac doktorskich i habilitacyjnych dwudziestu pięciu przewodów w różnych ośrodkach kraju, w tym także opinii na tytuł profesora;

- o kilkudziesięciu recenzjach prac wydawniczych indywidualnych i zbiorowych;

- o udziale w pracach organizacyjnych wewnątrz macierzystej uczelni jako kierownika Zakładu Języka Polskiego (od 1981 roku), opiekuna i kuratora Studenckiego Naukowego Koła Językoznawczego, animatora i Kierownika Podyplomowego Studium Logopedycznego nieustannie rozwijającego działalność i obejmującego swym zasięgiem stale rosnącą liczbę słuchaczy, organizatora trzech sesji naukowych, ogólnopolskich, redaktora 4 tomów prac zbiorowych, ukazujących się w Wydawnictwie Naukowym WSP w Krakowie, senatora obecnej kadencji Senatu WSP, członka Komisji Uczelnianej do Spraw Rozwoju i Oceny Kadry Naukowej, wcześniej członka Komisji Dyscyplinarnej dla Pracowników Naukowych.

W ogólnopolskim życiu naukowo-organizacyjnym uczestniczy Profesor Zarębina czynnie: jest przewodniczącą Komisji Rozwoju i Zaburzeń Mowy Komitetu Językoznawczego PAN, a członkiem tejże od 1982 roku. Od 1965 roku jest członkiem Komisji Językoznawstwa PAN, oddział w Krakowie, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Polskiego Towarzystwa Logopedycznego, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Mówiąc o czynnym udziale Redakcja ma na myśli podejmowanie referatów oraz wielokrotny udział w dyskusjach na posiedzeniach wymienionych towarzystw naukowych. Imponującą działalność naukowo-organizacyjną zamknąć by można udziałem w międzynarodowych konferencjach naukowych, wykładach i stażach naukowych (Ochryda 1982, Sztokholm 1984 i 1985, Skopje 1982, Zadar 1983, Jurata 1988). Profesor Zarębina kilkakrotnie była wyróżniana nagrodą Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1972, 1978, 1981), nagrodami Rektora Uczelni oraz odznaczeniami. Wśród kilku odznaczeń wymienić

należy tytuł honorowy: Zasłużony Nauczyciel PRL (1984). Jest członkiem międzynarodowego Association for Computational Linguistics z siedzibą w USA, dla Europy University of Manchester (1983).

Maria Zarębina Ziębianka urodziła się 11 stycznia 1922 roku w Niepołomicach pod Krakowem. Studia wyższe polonistyczne odbywała początkowo na tajnym Uniwersytecie Jagiellońskim, kończąc je po wojnie w roku 1948. Już w okresie pobierania nauk na tajnym uniwersytecie uczyła w konspiracyjnej szkole podstawowej. Na naukowy życiorys Profesor Zarębiny wywarł niewątpliwie wpływ zespół nauczycieli akademickich w osobach: Tadeusza Lehra-Spławińskiego, Mieczysława Małeckiego, Kazimierza Nitscha, Jana Safarewicza, Stanisława Pigonia, Zenona Klemensiewicza.

Z uczelnią wyższą wiąże się ostatecznie w 1961 roku po latach różnych prac zleconych w takich instytucjach naukowych, jak Akademia Nauk, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Dwupółletni pobyt w Szwecji (1948–1951) i późniejsze kontakty służbowe już jako etatowego nauczyciela akademickiego Wyższej Szkoły Pedagogicznej dały asumpt do opracowania 260-stronicowego podręcznika (pisanego wspólnie z dr Haliną Krzyżak-Mrazek) *Czytamy i piszemy po polsku. Podręcznik dla dzieci polskich za granicą*.

Bogaty dorobek twórczy Marii Zarębiny ilustruje kolejne etapy awansów naukowych. W roku 1965 broni pracy doktorskiej na temat: *Kształtowanie się systemu językowego dziecka*, uzyskując tytuł adiunkta. Na podstawie rozprawy: *Rozbicie systemu językowego w afazji* Doktor Zarębina habilituje się w roku 1971. Recenzentami pracy i dorobku naukowego byli członkowie PAN: prof. prof. Jan Safarewicz, Władysław Kuraszek i Ludwik Brocki. Za rozprawę habilitacyjną otrzymuje Maria Zarębina nagrodę Ministra i awansuje na etat docenta. W roku 1978 otrzymuje tytuł profesora nadzwyczajnego za książkę *Wyrazy obce w „Panu Tadeuszu”*, sama zaś książka wyróżniona jest nagrodą Ministra. W roku 1990 Maria Zarębina zostaje profesorem zwyczajnym, a Jej dorobek wyrażający się 6 książkami i ponad stukilkudziesięcioma artykułami, recenzjami, nieustannie się pomnaża (por. *Bibliografia*).

W kręgu zainteresowań Profesor Marii Zarębiny leżą zarówno zagadnienia ogólnojęzykoznawcze, jak i językoznawstwa polskiego.

Początkowo badania językowe Marii Zarębiny skupiały się wokół zagadnień związanych z rozwojem języka dzieci (por. *Bibliografia 1952–1965*). Do zagadnień tych wracać będzie w różnoraki sposób i w późniejszych badaniach (1977, *Rola szkoły w rozwoju języka (słownika) młodzieży*; 1980, *Język polski w rozwoju jednostki. Rozwój semantyczny języka dziecka*; 1981, *Badania nad językiem w środowisku szkolnym*; 1982, *Uwagi o języku w środowisku szkolnym*; 1986, *Uwagi o rozwoju języka ojczystego dzieci polskich w Szwecji*; 1989, *Język dzieci polskich w środowisku szwedzkim*), wykorzystując tak osiągnięcia psycholingwistyki, jak i uwarunkowania socjologiczne w rozwoju języka dzieci i młodzieży.

Szeroko w swych dociekaniach naukowych potraktowała Profesor Zarębina badania językowe w afazji, uważając, że polskie językoznawstwo w zbyt małym stopniu uczestniczy w badaniach rozwiniętej już w świecie naukowym tej dyscypliny badawczej. Problemom afazji poświęcone są prace z lat 1966–1973, uwieńczone rozprawą *Rozbicie systemu językowego w afazji (na materiale polskim)*, 1973. I znów do zagadnień związanych z afazją będzie wracać; 1975, *The Relationship between Phonetic and Phonological Phenomena in Aphasia*; 1978, *Niektóre językoznawcze zagadnienia metodologiczne w związku z interdyscyplinarnym charakterem badań nad afazją*.

W językoznawstwie polskim, a także europejskim prace Pani Profesor nad problematyką językoznawczą jako zintegrowanym z medycyną i psychologią narzędziem badawczym w afazji należy zaliczyć do poważnych osiągnięć naukowych. Integracja dyscyplin i płynące stąd wnioski do działań terapeutycznych dają możliwości doskonalenia działań praktycznych i dydaktycznych.

Artykułem *Rola wyrazów w słowniku i tekście* (1970) podejmuje Profesor Zarębina następny temat badawczy: analizę leksykalną polszczyzny pisanej, a przede wszystkim mówionej. Jako metodę obiera analizę statystyczną materiału. Prace związane z wymienionym tematem ukazują się od 1971 roku: *Najczęstsze wyrazy polszczyzny mówionej*; 1972, *Niektóre odmiany polszczyzny w ujęciu statystycznym*; 1973, *Statystyczna struktura tekstu gwarowego (na przykładzie wsi Ząb w pow. nowotarskim)*; 1974, *Formy czasownika w tekście mówionym w ujęciu statystycznym*; 1974, *Statistische lexikalische Struktur des Dialoges*; 1978, *Zapożyczenia w polszczyźnie mówionej*; 1980, *Zapożyczenia w polszczyźnie pisanej*; 1981, *Teksty dyskusji literackiej; analiza językowa*; 1983, *Słownictwo polskiej dyskusji naukowej. Analiza statystyczna*; 1984, *Słownictwo wypowiedzi oficjalnych (dialogowych) w środowisku szkolnym. Analiza statystyczna* – oto niektóre płaszczyzny penetrowanych odmian polszczyzny.

Rozważania nad problematyką leksykalną współczesnej polszczyzny na podstawie metody analizy statystycznej zamyka rozprawa (1985) *Próba statystycznej analizy słownictwa polszczyzny mówionej (synteza danych liczbowych)*. Rozprawa ta zajmująca się problematyką języka mówionego od strony liczbowej, uwzględnia socjolingwistyczne parametry wypowiedzi, zróżnicowanie wiekowe nadawców, środowiska i funkcji. Język nieoficjalny prezentowany jest przez wypowiedzi dzieci i młodzieży szkoły średniej, dialogi studenckie, rozmowy telefoniczne dziennikarzy, rozmowy potoczne, odmianę oficjalną ukazują wypowiedzi radiowo-telewizyjne, język narad i konferencji, „lekcyjny” język uczniów i nauczycieli, odmianę mówioną języka urzędowo-kancelaryjnego w relacji urzędnik – petent, urzędnik – urzędnik. Próby częściowe różnych odmian (10 000 wyrazów) tworzą całość obejmującą 100 000 wyrazów. Ujęcie różnych, ale charakterystycznych dla języka mówionego odmian, daje przekonujący obraz ilościowy i jakościowy współczesnej polszczyzny mówionej. Uzupełnieniem *Próby statystycznej analizy słownictwa polszczyzny mówionej* jest przygotowany do druku tom: *Słownictwo polszczyzny mówionej* mieszczący słownik liczący 9365 haseł w układzie alfabetycznym wraz z frekwencjami,

mieszczący słownik liczący 9365 haseł w układzie alfabetycznym wraz z frekwencjami, listę rangową haseł, słownik *a tergo*, listę form fleksyjnych wraz z frekwencjami. Trudno przecenić wartość tej publikacji dla wykorzystania jej przy nauczaniu języka polskiego jako obcego, w nauczaniu języka zaburzonego, w badaniach statystycznych oraz w badaniach porównawczych, np. język pisany – język mówiony.

Metodę analizy statystycznej tekstu zastosowała Profesor Zarębina do badań nad słownictwem *Pana Tadeusza*, rozpoczynając analizę od wyrazów zapożyczonych (1974), *Dystrybucja wyrazów zapożyczonych w „Panu Tadeuszu” (na przykładzie księgi VII)*, rezultatem tych penetracji była książka (1977) *Wyrazy obce w „Panu Tadeuszu”*. Z wykorzystaniem metody statystycznej ukazały się kolejno prace: 1985, *Nazwy zbiorowości ludzkich w „Panu Tadeuszu”*, 1986, *Niektóre funkcje nazw osób w „Panu Tadeuszu”*; 1988, *Terminologia rodzinna w „Panu Tadeuszu”*.

Zainteresowana semantyką tekstu, co już wcześniej szeroko uwzględniała w badaniach statystycznych, Maria Zarębina ukazuje tajemnice znaczeń, ukryte w narodowej epopei, odczytywanej „na nowo”. Powstają kolejne opracowania: 1990, *Bóstwem jesteś czy nimfą, duchem czy widzeniem, czyli kobiety w „Panu Tadeuszu”*, dociekliwa i urzekająca znakomitością stylu praca; 1991, *Funkcje osobowe nazw własnych w „Panu Tadeuszu”*; 1992, *Nazwy zawodów w „Panu Tadeuszu”*; 1992, *Obraz wsi litewskiej w świetle nazw zawodów w „Panu Tadeuszu”*, 1992, *Nazwy zakonów w „Panu Tadeuszu”* i wreszcie przygotowana do druku książka: *Bohaterowie „Pana Tadeusza”*.

Maria Zarębina będąc wnikliwym obserwatorem przemian zachodzących we współczesnej polszczyźnie, nie pomija okazji wypowiedzania się w sprawach szczególnych, ale jakże istotnych w okresie nasilania się, pod wpływem różnych czynników, widocznych zmian w polszczyźnie. Pisze o elipsie (1970), samogłoskach nosowych (1976), o zmianach w polszczyźnie (1986), interesują Ją funkcje wołacza, którym poświęca 3 publikacje (1984, 1986, 1987); zaangażowana w badania związane z opracowaniem współczesnego słownika, zabiera głos na ten temat (1988), opowiadając się za koncepcją słownika opartego na materiale drugiej połowy XX wieku. Interesują Ją problemy translacji (dwa artykuły z 1991 roku) a także ogólnojęzykoznawcze. Problemom tym poświęca trzy rozprawki; 1983, *Dyskusja nad teorią Chomskiego (idee wrodzone, kompetencja językowa) w obrębie różnych dyscyplin naukowych*. Idee wrodzone Chomskiego konfrontuje autorka z poglądami innych językoznawców, filozofów, psychologów i psycholingwistów; nie negując istnienia idei wrodzonych i posługując się przykładem akwizycji języka przez dziecko, opowiada się za „skokowym”, a nie stopniowym rozwojem języka. Istotną rolę w tym procesie odgrywa kod bierny (odbiorcy) i kod czynny (nadawcy); rozwój tych kodów leży poza sferą zjawisk językowych i zależy od wielu zintegrowanych czynników. Językoznawstwu ogólnemu poświęcone są prace w języku angielskim: *Some reflections on language changes (Based on Polish materials)* (Novi Sad 1985) oraz *Statistical analysis of conjunctions in dialogue – natural language vs. language of artistic drama* (Bonn 1986).

Nie sposób pisać o Pani Profesor, nie spostrzegając fenomenu Jej osobowości. Ogarnianie rozległych i różnorodnych obszarów badawczych ujawnia żywotność i ruchliwość intelektualną. Żywotność umysłowa i fizyczna (mimo doznanego wypadku) pozostaje w harmonii z umiejętnościami w nawiązywaniu kontaktów naukowych w kraju i za granicą. Przyjacielska i wymagająca w egzekwowaniu powinności naukowych od podległego Jej zespołu, pogodna i pozornie roztargniona, a jednocześnie ogromnie zdyscyplinowana w realizacji własnego programu badawczego i badań Jej uczniów. Zapominająca o drobiazgach, ale zawsze na czas wypełniająca kalendarz obowiązków, często ponad własne siły. Narzekająca na nadmiar zajęć, a jednocześnie podejmująca nowe.

Pani Profesor, dziś już na emeryturze, co wydaje się dla bliskich zaskoczeniem, z uśmiechem mówi o tym, że od momentu przejścia na emeryturę obowiązków Jej ciągle przybywa.

Maria Schabowska